

GAUGAMELA ALEKSANDROS'UN SÜVARİ SALDIRISINA FARKLI BİR YAKLAŞIM

Doç. Dr. Olcay Turan

GAUGAMELA SAVAŞINDAKİ ALEKSANDROS'UN SÜVARİ SALDIRISINA FARKLI BİR YAKLAŞIM

Doç. Dr. Olcay Turan¹

¹ Kırklareli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
Kırklareli, Türkiye. Orcid: 0000-0002-8093-9143

İmtiyaz Sahibi
Platanus Publishing®

Genel Yayın Yönetmeni
Arzu Betül Çuhacıoğlu

Kapak & Mizanpaj & Sosyal Medya
Platanus Yayın Grubu

Birinci Basım
Ekim, 2025

Yayımcı Sertifika No
45813

ISBN
978-625-8464-26-9

© copyright
Bu kitabın yayım hakkı Platanus Publishing'e aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin
alınmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Platanus Publishing®
Adres: Natoyolu Cad. Fahri Korutürk Mah. 157/B,
06480, Mamak, Ankara, Türkiye.
Telefon: +90 312 390 1 118
web: www.platanuskitap.com
e-mail: platanuskitap@gmail.com

PLATANUS PUBLISHING®

İÇİNDEKİLER

<i>Giriş</i>	5
<i>1. Antikçağda Tribolos Kullanımı</i>	9
<i>2. Gaugamela Savaşı</i>	14
<i>3. Aleksandros'un Süvari Saldırısının Nedenleri</i>	30
<i>Sonuç</i>	39
<i>KAYNAKÇA</i>	41

Giriş

İnsanlık tarihinin ayrılmaz bir parçası olan savaşın tanımına dair pek çok görüş ileri sürülmüşse de fertler veya cemaatler arasında vuku bulan şiddet hareketleri savaş kapsamında değerlendirilmemektedir. Tarihin herhangi bir evresinde meydana gelen bir tearuz eyleminin savaş olarak değerlendirilebilmesi için politik yapılar arasında cereyan etmesi gerekir ki bu vesileyle şiddet, meşruluk kazanmak suretiyle hukuki bir zemin üzerine oturabilir. Böylelikle savaş, sıradan bir cürüm olmaktan çıkarak tarafların çeşitli anlamlar yükledikleri zaman zaman manevi yönü ön plana çıkan siyasi bir faaliyete dönüşür.

Tarih boyunca siyasi yapılar, politik ya da ekonomik hedeflere ulaşmak amacıyla savaşı bir vasıta olarak kullanmışlar ve bu bağlamda sahip oldukları tüm olanakları arzuladıkları hedeflere ulaşmak cihetiyle vakfetmişlerdir. Savaş mefhumunun temel aracı olan silah, herhangi mesafeden canlıları öldüren ya da etkisiz hale getirebilen ek olarak cansız varlıkları ise parçalayıp yok eden araçların genel adıdır.² Silahlar genel itibariyle düşmanı caydırmak, meşru müdafaa, saldırı ve rakipleri korkutmak gibi amaçlarla kullanılmışlardır.³ Silahların tarihsel gelişimi analiz edildiğinde savaş alanında ortaya

² Kaya, 1986: 7.

³ Arı, 2001: 383.

ıkan bir silah sisteminin etkisini azaltmak ya da minimize etmek amacıyla yeni silahlar veya taktikler geliştirilmiş ve bu durumun bir yansıması olarak silahlanma yarışı ortaya çıkmıştır.⁴ Savaş alanlarında süvarinin ortaya çıkmasıyla bağlantılı olarak söz konusu kuvvetin hareket kabiliyetini ve temas sırasında ortaya çıkan etki gücünü azaltmak gayesiyle yeni silahlar ve taktikler geliştirilmiştir. Muharebe meydanlarında süvariye en yakın silah sistemi olarak düşünölebilecek olan savaş arabaları Ur Standardı ve Lagaş Akbabalar Anıtı gibi tarihsel buluntuların da ortaya koyduğu üzere ilk olarak Sümerler tarafından kullanılmıştır.⁵ Atın evcilleştirilmesiyle neredeyse eş zamanlı olarak Ön Asya coğrafiyasında yer alan güçlerin silahlı kuvvetleri tarafından savaş arabaları muharebelerde kuvvet çarpanı olarak kullanılmış ve pek çok örnekte de göröleceği üzere muharebelerin gidişatına doğrudan etki etmişlerdir.⁶ Bununla beraber savaş arabaları, sahip oldukları özellikleri bağlamında kullanım açısından birtakım sınırlamalara tabiydi ve bu da etkilerini azaltmaktaydı. Söz konusu kısıtlamaları asgariye indirmek amacıyla ilk olarak Assur Kralı II. Aurnasirpal ve II. Sargon'un hâkimiyetleri esnasında modern anlamda süvarinin temelleri atılmıştır.⁷

⁴ Intriligator and Brito, 2000: 46.

⁵ Raccidi, 2013: 184.

⁶ Howard, 2011: 21-51.

⁷ Gabriel, 2002: 130.

Süvari kuvvetleri, zaman içerisinde teknolojik ve taktiksel bağlamda gelişimlerini sürdürmeleri neticesinde özellikle doğu dünyasında ordu saflarında başat roller üstlenmeye başlamışlarsa da siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel sebeplerle Batı dünyasında uzun bir süre boyunca kısıtlı olarak kullanılmışlardır.⁸ Hellenler ve Persler arasında meydana gelen çatışmalar analiz edildiğinde Pers ordularının bel kemiğini süvari kuvvetlerinin oluşturduğu görülürken, Hellenler ise muharebelerde daha ziyade piyade kuvvetlerinden istifade etmişlerdir. Bununla beraber zaman içerisinde özellikle Persler ile kurulan etkileşim bağlamında süvari birlikleri, Hellen askeri yaşamında ön plana çıkmaya başlamıştır. Özellikle Makedonia Kralı II. Philippos ve Aleksandros'un hâkimiyetleri esnasında süvari birlikleri ordu içerisinde kritik roller üstlenmeye başlamıştır. Bu noktada hasım taraflar, düşmanın süvari birliklerinin etkisini azaltmak gayesiyle birtakım silahlar geliştirme yoluna gitmiştir ki bu bağlamda ortaya çıkan silahlardan biri *tribolostur*. Söz konusu çalışmada antik kaynakların aktardığı bilgiler ışığında Gaugamela Savaşı esnasında Aleksandros'un gerçekleştirdiği süvari taarruzunun nedenleri arasında Persler tarafından muharebe alanına yerleştirilen *tribolosların* ne oranda etkisi olduğu ele alınmaya çalışılacaktır. Bununla beraber Gaugamela'da yaşanan

⁸ Hunt, 2008: 117-119. Sekunda, 2008: 344-347, 352-354. Sabin, 2008: 422-425.

mücadele ve *tribolos* kullanımının savaşın seyrine olan etkisi ele alınmadan önce bahis mevzuu olan silahın özellikleri ve tarihsel gelişim süreci hakkında bilgi vermenin gerekli olduğu kanısındayız.

1. Antikçağda Tribolos Kullanımı

Savaş alanlarının yanı sıra askeri yerleşimlerde yapılan araştırmalar sonucunda *tribolosa* ait çok sayıda kalıntı gün yüzüne çıkartılmıştır.⁹ Elde edilen buluntular incelendiğinde *tribolos*ların ortalamada 23 gr ağırlığında olduğu görülmektedir. *Tribolos*un uçları hemen hemen eşit uzunluktadır ve saplandığı bölgeden çıkarılmasını zorlaştırmak gayesiyle ok başına benzer bir formda üretilmişlerdir.¹⁰ Daha ziyade süvari birliklerinin hareketlerini engellemek gayesiyle kullanılan *tribolos*, temelde üç ya da dört sivri uçtan oluşan ve uçlardan birinin daima yukarıya baktığı oldukça tehlikeli bir silahtır. Antikçağlarda kullanılan diğer silahlar ile karşılaştırıldığında üretimi ve taşınması nispeten kolay olup, herhangi bir özel eğitim almadan her sınıftan asker tarafından rahatlıkla kullanılabilecek yapıdadır. Günümüzde kullanılan kara mayınlarının ilkel bir formu olan *tribolos*, temelde varlığından habersiz düşman süvarisini etkisiz hale getirmek, belli bir alanın savunmasını sağlamak ve düşman ilerleyişini istenen

⁹ Caerleon'da MS III. yüzyıla tarihlendirilen çok sayıda örnek ortaya çıkartılmıştır. Boon, 1972: 6. Southern and Dixon, 2000: 166.

¹⁰ Gürcistan Ulusal Müzesinde sergilenmekte olan bir *tribolos* örneğinde uçların sırasıyla; 4. 6, 4. 8, 4. 9 ve 4. 3 cm olduğu görülmektedir. MÖ V. yüzyılda Kırım'da ortaya çıkartılan ve günümüzde British Museum'da sergilenen kemikten yapılmış *tribolos* örneklerinin ise 10-20 cm uzunluğa sahip olduğu görülmektedir. Ffoulkes, 1940: 3.

alanlara sevk etmek gayesiyle kullanılmıştır.¹¹ Bahsi geçen kullanım alanlarına ek olarak zaman zaman kentlerin ve istihkâmların müdafaasında da *tribolos*lardan istifade edilmiştir.¹²

Antikçağda *tribolosun* ilk kullanımı konusundaki bilgilere Polyainos vasıtasıyla ulaşmaktayız. Adı geçen yazar *tribolosun* ilk olarak Peloponnesos Savaşı esnasında kullanıldığını ifade etmiştir. Polyainos'un aktarımına göre, MÖ 415-413 tarihleri arasında cereyan eden Sicilya Seferi esnasında Atinalı Nikias, Sicilya'nın en güçlü şehir devleti olan Syrakusai'a karşı yürütülen mücadele esnasında *tribolostan* yararlanmışır. Polyainos'un ifadesine göre Atinalılar, Olympia'da kamp kurdukları sırda Nikias, askerlere akşam karanlığında ordugâhın önündeki düzlüğe *tribolosların* yerleştirilmesini emretmiştir. Bir gün sonra Syrakusai komutanı Ekphantos, süvarileriyle saldırıya geçmiş olmasına karşın, *tribolosların* atların toynaklarına zarar vermesi neticesinde Syrakusai süvarisi bozguna uğramıştır. Polyainos, Nikias'ın kendi *peltasteslerinin* zarar görmemesi için onları sert tabanlı ayakkabılar ile donattığı bilgisini aktarmıştır. Sonuç olarak geri çekilmeyi başaramayan Syrakusai süvarisinin önemli bir kısmı Atinalıların elinde can vermiştir.¹³

¹¹ Javakhishvili and Tsurtsumia, 2012: 416.

¹² Procop. Bell. 7. 24. 15. Southern and Dixon, 2000: 166.

¹³ Polyain. Strat. I. 39. 2.

Polyainos ve Quintus Curtius Rufus, III. Dareios'un Gaugamela Savaşı öncesinde yapmış olduğu plan ve hazırlıklar doğrultusunda Aleksandros'a karşı *tribolos*lardan istifade etmeyi tasarladığı bilgisini nakletmişlerse de söz konusu aktarımlar konumuzu teşkil ettiği için ileride ayrıntısıyla tekrardan ele alınacaktır.

Romalılar, MÖ III. asır başlarından itibaren savaş alanlarında *tribolos*lardan yararlanmaya başlamışlardır. MÖ 279 yılında Epeiros Kralı Pyrrhos'un kuvvetleri ile Romalılar Asculum'da karşı karşıya gelmişlerdir. Pyrrhos'un ordusunda 8000 kadar süvariye ek olarak 19 adet fil bulunmaktaydı. Romalılar, Pyrrhos'un süvarisine ek olarak bilhassa fillere zarar vermek gayesiyle *tribolos*lardan istifade etmişlerdir. Özellikle Herakleia'da fillerin düzenlediği saldırıdan fazlaca zarar gören Romalılar onlara karşı ek önlemler almak zorunda kalmışlardır. Bu bağlamda tasarladıkları dört tekerlekli vagonların üzerine monte edilmiş direkler yerleştirmişlerdir ki bunlar istenilen yöne hızlıca çevrilebilmekteydi ve bunların üzerinde pek çok silah bulunmaktaydı. Vagonlarda okçular, tribolos veya taş atan sapancılara ek olarak fillerin vücutlarına zarar vermek için çengeller atan askerler de bulunmaktaydı.¹⁴ MÖ 52 tarihinde meydana gelen Alesia kuşatmasında Caesar, Vercingetorix komutasındaki Keltlere karşı *tribolostan*

¹⁴ Dion. Hal. XX. 1. Head, 1982: 331.

yararlandığını gösteren *Bellum Gallicum*'da her hangi bir ifade olmamasına karşın, Alesia'da yapılan kazılarda *tribolos* kalıntılarına rastlanmıştır.¹⁵ Seleukos Kralı III. Antiokhos ve Pontos Kralı VI. Mithridates, Romalılara karşı savaş arabalarından istifade etmek istemişlerse de Flavius Vegetius Renatus'un belirttiği üzere Romalılar *tribolos*lardan yararlanmak suretiyle söz konusu tehdidi kolaylıkla bertaraf etmişlerdir. Renatus ayrıca *tribolos*un yapısı konusunda da bilgiler aktarmıştır.¹⁶

Romalılar, MS 217 yılında gerçekleşen Nisibis Savaşı esnasında V. Artabanus komutasındaki Parthlara karşı *tribolos*lardan istifade etmiştir. Konuyla ilgili olarak Herodianus şu bilgileri aktarmıştır:

“Barbarlar, Romalılara süvarilere ek olarak tek hörgüçlü develer üzerindeki binicilerin kullandıkları uzun mızraklar ve oklar vasıtasıyla büyük zarar verdiler. Ancak çatışmalar sona erdiğinde, Romalılar barbarları kolayca yendiler; çünkü Parth süvarileri ve tek hörgüçlü develerden oluşan birlikleri Romalıları hırpalarken, Romalılar geri çekilmiş gibi yaptılar ve sonra *tribolos*ları ve diğer keskin uçlu demir aletleri fırlattılar. Kumla kaplı alanda *tribolos*lar atlılar ve tek hörgüçlü

¹⁵ Bishop and Coulston, 2006: 69-70.

¹⁶ Veg. Mil. III. 24.

*develerin binicileri için görünmezdi ve hayvanlar için ölümcüldü.”*¹⁷

Bahsi geçen örneklerden de anlaşıldığı üzere süvari sınıfının muharebelerde belirleyici roller üstlenmeye başlamasıyla birlikte söz konusu gücün etkisini sınırlandırmak gayesiyle yeni silahlar ortaya çıkmış, bu durumun yansıması olarak *tribolos*lar muharebelerde kullanılmaya başlanmıştır. Temelde günümüz kara mayınlarının ilkel bir formu olan *tribolos*lar özellikle süvarilerin hareket alanını kısıtlamak ya da engellemek gibi kullanıcıya mühim katkılar sağlayan önemli bir silahtır.

¹⁷ Herodian. IV. 15. 2-3.

2. Gaugamela Savaşı

Tarihte derin izler bırakmış askeri liderler, devamlı suretle risklerin oldukça yüksek olduğu ölüm kalım zemininde şans, kaos ve belirsizliğin hüküm sürdüğü bir ortamlarda mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Tarihsel süreç içerisinde savaşlarda başarı elde etmiş komutanların ezici bir çoğunluğu “büyük” sıfatıyla nitelendirilmemişlerdir. Bir komutanın “büyük” sıfatını elde etmesi için bazı kriterleri karşılaması gerekmektedir. İlk olarak, zayıf rakiplere karşı elde edilen başarılar ve büyük hedeflere ulaşmada başarısız olan zaferler nadiren hayranlık uyandırmıştır. İkinci olarak, sayı ve malzeme açısından ezici üstünlüğe sahip bir tarafın kazandığı başarılar çoğunlukla görmezden gelinmiştir. Üçüncü olarak, “büyüklük” sıfatını elde eden bir komutan, beklenmeyi ya da daha önceden tanıklık edilmemiş olanı gerçekleştiren kişidir. Teknolojik üstünlüğün zaferi beraberinde getirdiği yönünde hatalı bir görüş bulunsa da özellikle eskiçağ özelinde zafer ya da yenilgide nadiren belirleyici olmuştur. Gerçekte ise başarılı bir askeri lider, yaygın olarak kullanılan teknolojiyi rakibinin boy ölçüşemeyeceği bir beceri ve etkinlikle kullanabilen kişidir. Nihayetinde “büyüklük” sıfatına haiz olan bir komutanın ayırt edici en önemli özelliklerinden bir diğeri ise olağanüstü liderlik yeteneğidir. “Büyük” olarak nitelendirilen bir komutanın savaşın kaos ve karmaşası içinde cesaret, irade gücü ve stres altında eleştirel akıl

yürütme kapasitesine sahip olması gerekir. İfade edilen özellikler dikkate alındığında tarihteki en önemli askeri liderlerden biri olan Aleksandros'un belirtilen tüm niteliklere sahip olduğu görülmektedir. Söz konusu çalışmada stratejik ve taktiksel hüneri dehanın sınırlarında olan Aleksandros'un Gaugamela Savaşı esnasında gerçekleştirdiği süvari hücumunun ardında yatan nedenin ne olduğu irdelenmeye çalışılacaktır. Bununla beraber Aleksandros'un süvari hücumunun altında yatan nedeni izah etmeden önce kısaca Pers seferinin gelişim seyrinin ele alınmasının gerektiği kanısındayız.

Tarihte çok az kişi Aleksandros'un elde ettiği başarılarla nail olmuş ve bu sebeple hem antik hem de modern dönem araştırmacıları tarafından hayatı ve elde ettiği başarılar defaatle inceleme konusu olmuştur. Aleksandros'un hayatına dair bilgiler hakikatle hayalin; mit ile gerçekliğin birbirine geçmiş halidir. Yaşadığı dönemin gelenekleri doğrultusunda Aleksandros'un soyağacı tanrılara ve kahramanlara dayandırılmış ve doğumuyla ilgili pek çok kehanet ortaya atılmıştır.¹⁸ Aleksandros'un yaşamı

¹⁸ Babası II. Philippos tarafından Herakles ve Zeus ile annesi Olympias tarafından ise Akhilleus ile akraba olduğu ileri sürülmüştür. Plut. Alex. 2. Thomas, 2006: 12. Aleksandros'un doğumundan önce II. Philippos, rüyasında Olympias'ın rahminin, üzerinde aslan betimlemesi bulunan bir mühürle mühürlendiğini görmüştü. Söz konusu rüyayı yorumlayan kâhinler, doğacak olan çocuğun aslan gibi cesur bir oğlan olacağını ileri sürmüşlerdir. Plut. Alex. 2. Aleksandros, Loos (Temmuz) ayının altıncı gecesi dünyaya gelmiş ve aynı gece

hakkında bilgi veren antik dönem yazarlarının aktarmış olduğu bilgiler spekülasyona açıktır.¹⁹ Bununla birlikte arkasında etkileyici bir miras bırakan Aleksandros, kendinden sonra gelen fatihlerin öykündüğü bir mihenk taşı olmuş ve elde ettiği başarılar üzerinden binlerce yıl geçmesine rağmen anımsanmaya devam etmiştir.

Aleksandros, II. Philippos'un hayatını kaybettiği esnada henüz 22 yaşında olmasına karşın özellikle Parmenion'un da desteğini almak suretiyle Makedonia kralı olmuştur.²⁰ İktidara gelmesi sonrasında Aleksandros, devlet içerisindeki konumunu güçlendirmiştir.²¹ Takip

Ephesos'ta bulunan Artemis Tapınağı Herostratos tarafından kundaklanmıştı ki, bu hadise sonrasında ortaya atılan kehanete göre o gece Asya'ya büyük zararlar verecek bir hadise meydana gelecekti; yangın bunun habercisiydi. Plut. Alex. 1. Strab. XIV.1.22. Plin. Nat. Hist. V. 11. Aleksandros, ifade edilen kehanetleri haklı çıkarırcasına Akhilleus'un "daima en iyisi olmak" düsturunu benimsemiş, yaşamı boyunca Hellen tarihinin efsanevi kahramanlarının eylemlerini gölgede bırakmaya çalışmıştır. Hom. Il. II. 783-784.

¹⁹ Aleksandros ile alakadar kayıtlar analiz edildiğinde onun emelleri doğrultusunda şekillendiği bu bağlamda dehası daima abartılırken, Parmenion gibi zamanla gözden düşen komutanların başarılarının ya görmezden gelindiği ya da kötülendiği anlaşılmaktadır. Plut. Alex. 32, 33, 49, 55. Arrian. I. 13. 1-7, III. 15. 1-4, IV. 14. 1-4. Diod. XVII. 54. 1-6, XIX. 43. 8-44. Stuttard, 2016: 206.

²⁰ Lendering, 2009: 65-66.

²¹ II. Philippos'un ölümü sonrasında Perslerin de desteği ile Makedonia egemenliğine karşı Hellas'ta kıpırdanmalar başlamışsa da Aleksandros'un Boiotia'ya kadar ilerlemesi neticesinde yeniden toplanan Korinthos kongresi Aleksandros'a babasına tanınan hakları vermek zorunda kalmıştır. Plut. Alex 14. Savill, 1993: 9.

eden zaman diliminde Makedonia'nın batı sınırını emniyet altına almış ve Hellas'taki konumunu sağlamlaştırması sonrasında Pers seferinin hazırlıkları ile meşgul olmuştur.²² Pers seferinin hazırlıklarının tamamlanması müteakibinde Aleksandros, 30.000-34.000 piyade ve 5000 süvari ile 160 gemiden müteşekkil bir donanmayla MÖ 334 ilkbaharında Hellespontos'u aşarak Anadolu'ya ulaşmıştır.²³

Aleksandros'un komutasındaki Makedonia kuvvetleri, Pers satraplık kuvvetlerinden meydana gelen orduyu MÖ 334 tarihinde Granikos'ta ağır bir yenilgiye uğratmıştır.²⁴ Daskyleion'un²⁵ ele geçirilmesi sonrasında güneye yönelen Aleksandros, Miletos hariç olmak üzere herhangi bir karşı koyma olmadan Aiolis ve Ionia bölgelerini ele geçirmiş ve bu bölgelerde yer alan *polis*lere özgürlüklerini

²² Thrak ve Kelt seferleri için bkz. Arrian. I. 1-4. Plut. Alex. 11. Renault, 1979: 61-62, 72-74. Hellas'taki faaliyetler için bkz. Plut. Alex. 11. Diod. XVII. 13. 5, XVII. 14. 4. Arrian. I. 8-9. Nawotka, 2009: 105.

²³ Arrian. I. 17. 11, I. 11. 5, I. 24. 2, III. 16. 10. Diod. XVII. 14. 5. Worthington, 2012: 106, 306.

²⁴ Arrian. I. 14. 4. Diod. XVII. 18. 1-4, XVII. 19. 1-4. Plut. Alex. 16. Worthington, 2012: 89. Hammond, 1980: 73-88. Devine, 1986: 265-278.

²⁵ Arrian. I. 17. 8. Makedoniali Kalas, eskiden burada görevli olan Pers Satrapı Aristes'in tüm yetkilerini üstlenmiştir. Worthington, 2014: 150.

iade etmiştir.²⁶ Halikarnassos²⁷ dışta kalmak üzere Karia²⁸ bölgesini ele geçiren Aleksandros, ordusunu iki kola ayırmış, Parmenion'un komutası altındaki birlikleri Phrygia'ya gönderirken, kendisi ise Lykia, Pamphylia ve Pisidia'yı ele geçirmiştir.²⁹ Gordion'a ulaşması müteakibinde Halys'in batısında kalan Pers topraklarına egemen olan Aleksandros, MÖ 333 ilkbaharında Kappadokia üzerinden Kilikia'ya ulaşmıştır.³⁰ Bu esnada savaş hazırlıklarını tamamlayan III. Dareios, büyük bir orduyla Babylonia'dan hareketle Kilikia'ya vasıl

²⁶ Sardeis için bkz. Diod. XVII. 21. 7. Curt. III. 12. 6, V. 1. 44. Plut. Alex. 17. Aiolis ve İonia bölgesinin ele geçirilmesi için bkz. Hari, 2011: 770. Miletos'u ise zor kullanılarak ele geçirmiş ve buradaki kuşatma esnasında Aleksandros, tatbik ettiği stratejide değişikliğe giderek donanmayı lağvetmiş ve Persler ile denizde mücadele etmek yerine Pers deniz üslerini ele geçirmek suretiyle Pers donanmasını işlevsiz hale getirmeyi amaçlamıştır. Bkz. Diod. XVII. 22. 1-5, XVII. 22. 5-23. 1. Arrian. I. 5-9, I. 18-19. Freeman, 2011: 90.

²⁷ Halikarnassos'daki Memnon'un komutasındaki Pers garnizonu, tüm saldırılara karşın ele geçirilememiştir. Memnon'un M.Ö. 333'te hayatını kaybetmesi ve III. Dareios'un birliklerini doğuya çağırması sonucunda Perslerin Ege'de geniş bir alanı ellerinde tutmaları, hatta belki de Hellas'ı istila etme olasılıkları da önlenmiştir. Diod. XVII. 24. 5, XVII. 25. 5-6, XVII. 26-27, XVII. 27. 5-6. Arrian. I. 20. 9-10, I. 23. 3. Curt. V. 2. 5, VIII. 1. 36. K. Nawotka, 2009: 138-143.

²⁸ Diod. XVI. 74. 2, XVII. 24. 1-3. Arrian. I. 23. 7-8. Strab. XIV. 2. 17. Freeman, 2011: 94.

²⁹ Arrian. I. 24. 3-6, I. 25. 3-9. I. 26. 1-2. III. 6. 6. Diod. XVII. 32. 1, XVII. 80. 2. Curt. VII. 1. 5-9. Plut. Alex. 17. Baynham, 1998: 40.

³⁰ Tarn, 1979: 21-23. Green, 2013: 201, 215. Engels, 1978: 42.

olmuştur.³¹ MÖ 333 yılının Eylül ayında her iki ordu, Issos'ta karşı karşıya gelmiştir. Askeri dehasını bir kez daha sergileyen Aleksandros, III. Dareios'u yenilgiye uğratmış hatta saray ileri gelenlerinin de içinde bulunduğu Pers ordugâhını tüm ağırlıklarıyla ele geçirmiştir.³² III. Dareios'un anlaşıma teklifini geri çeviren Aleksandros, Suriye sahil şeridini takiben Mısır'ı ele geçirmek gayesiyle harekete geçmişse de Tyros kuşatmasından ötürü bu amacını bir süre ertelemek zorunda kalmıştır.³³ Mısır'a ulaşmasıyla birlikte kurtarıcı olarak karşılanan Aleksandros, Yukarı ve Aşağı Mısır'ın firavunu ve Amon-Ra'nın oğlu ilan edilmiştir.³⁴

III. Dareios'u son ve kesin bir yenilgiye uğratmak için harekete geçen Aleksandros, MÖ 331 yılının yaz başında Suriye'de bulunan Parmenion ile birleşmek amacıyla

³¹ Plutakhos, Pers ordusunun 600.000 kişiden oluştuğu bilgisini aktarsa da bu abartı bir sayıdır. Plut. Alex. 18. Arrianos ise Pers ordusunun 130.000 piyade ve 30.000 süvariden oluştuğunu belirtmiştir. Arrian. II. 8. 5-7. Quintus Curtius Rufus'a göre Pers kuvvetleri 119.000 piyadeye ek olarak süvarilerden oluşmuştur. Bkz. Curt. IV. 9. 3, IV. 12. 13. Wood, 1997: 54.

³² Diod. XVII. 34-37. Arrian. II. 6-12. Plut. Alex. 18-20. Cheshire, 2009: 43-51.

³³ Tyros 7 ay süren bir kuşatma sonrası ele geçirilmiştir. Tyros'un ele geçirilmesi sonrasında Perslerin Akdeniz ile olan bağlantısı tamamen kopmuştur. Arrian. II. 24. 4-5. Diod. XVII. 46. 4. Curt. IV. 4. 16. Heckel, 2012: 67-69.

³⁴ Aleksandros'un kurtarıcı olarak karşılanması için bkz. Arrian. III. 1. 2. Diod. XVII. 49. 2. Curt. IV. 7. 2. K. Nawotka, 2009: 210. Aleksandreia'nın kuruluşu için bkz. Freeman, 2011: 332.

Mısır'dan harekete geçmiştir. Bu esnada III. Dareios, Aleksandros ile anlaşmaya çalışmışsa da tüm girişimleri başarısızlıkla neticelenmiştir.³⁵ Aleksandros, Temmuz ya da Ağustos aylarında Euphrates'in kıyısında yer alan Thapsakos'a ulaşmıştır.³⁶ III. Dareios, Aleksandros'un Euphrates'i geçmesini engellemek amacıyla Mazaeos komutasındaki 3000 süvariye bölgeye göndermişse de Aleksandros'un görülmesi üzerine Pers kuvvetleri geri çekilmiştir.³⁷ Aleksandros, düşmanın herhangi bir mukavemeti olmaksızın Tigris nehrini aşmak suretiyle III. Dareios'un kamp kurduğu Gaugamela'ya³⁸ ulaşmıştır.³⁹

³⁵ Antik dönem yazarlarının aktarmış olduğu bilgiler ışığında müzakereleri üç başlık altında toplamak mümkündür. İlk olarak III. Dareios, 10.000 talent ve ailesinin teslim edilmesi karşılığında barış önerisinde bulunmuştur. Ardından Halys'in batısındaki tüm toprakları Aleksandros'a bırakacağını iletmıştır. Nihayetinde Aleksandros'u ortak kral olarak tanıyacağını belirtmişse de tüm önerileri reddedilmiştir. Iust. XI. 12. 1-2. Curt. IV. 1. 7-14, IV. 5. 1-8. Diod. XVII. 39. 1-2, XVII. 54. 1-6. Plut. Alex. 29. Arrian. II. 25, III. 7-15. Worthington, 2012: 107.

³⁶ Arrian. III. 7. 3. Curt. IV. 9. 13-17. Diod. XIV. 21. Plut. Alex. 68. Strab. I. 4. Nawotka, 2009: 216-217.

³⁷ Arrian. III. 7.

³⁸ Gaugamela muharebesinin gerçekleştiği bölgenin lokalizasyonu kesin olarak yapılamamış olmasına karşın bir takım öneriler de dillendirilmiştir. Söz konusu öneriler içerisinde en fazla ön plana çıkan savaşın günümüzde Musul'un 30 km güneydoğusunda yer alan Karamleş kasabası yakınlarında gerçekleştiği yönündeki iddidir. Bkz. Stein, Gregory, Kennedy, 1938-1939: 127.

³⁹ Konu hakkında bilgi veren antik dönem yazarları III. Dareios'un Aleksandros'un ilerleyişini geciktirmek için "yanık topraklar"

İstihbari faaliyetleri neticesinde III. Dareios'un savaş hazırlıkları konusunda bilgi sahibi olan Aleksandros, dört gün boyunca ordusunu dinlendirmiş ve nihayetinde her iki ordu MÖ 1 Ekim 331 tarihinde karşı karşıya gelmiştir.⁴⁰

Antik kaynakların vermiş olduğu bilgiler ışığında Aleksandros'un kuvvetlerinin Pers güçleri karşısında sayısal dezavantaja sahip olduğu görülmektedir. Bununla beraber muhtemelen Aleksandros'un elde ettiği başarıyı daha da taçlandırmak gayesiyle antik dönem yazarları Perslerin sahip oldukları asker gücünü abartılı olarak göstermişlerdir. Bu bağlamda Arrianos, Perslerin toplam gücünü 40.000 süvari ve 1.000.000 piyade olarak gösterirken; Diodoros, 200.000 süvari ve 800.000 piyade olduğunu ifade etmiştir.⁴¹ Curtius Rufus, Pers güçlerinin 45.000 süvari ve 200.000 piyadeden müteşekkil olduğunu belirtmiştir.⁴² Son olarak Plutarkhos, Perslerin toplamda 1.000.000 askeri olduğunu ifade etmiştir.⁴³ Bahsi geçen rakamlara ek olarak Arrianos, Diodoros ve Rufus Perslerin 200 savaş arabasına haiz olduğu bilgisini de

taktiğini devreye soktuğunu ifade etmişlerse de bu girişim başarılı olmamıştır. Diod. XVII. 55. Curt. IV. 9. 14.

⁴⁰ Plut. Alex. 31. Curt. IV. 10. 2. Iust. XI. 13. 1. Arrian. III. 7. 6. Ayrıca bkz. Sachs and Hunger, 1988: 179.

⁴¹ Arrian. III. 8. Diod. XVII. 53.

⁴² Curt. IV. 12. 13.

⁴³ Plut. Alex. 31.

aktarmışlardır.⁴⁴ Arrianos, Perslerin 15 savaş filine sahip olduğunu belirtmişse de diğer yazarlar bu bilgiyi aktarmadıkları gibi savaş esnasında söz konusu kuvvetin faaliyetleri konusunda da herhangi bir bilgi zikretmemişlerdir.⁴⁵ Görüleceği üzere ifade edilen rakamlar, tıpkı Kserkses'in Hellas seferi esnasında Herodotos'un verdiği sayılarda olduğu gibi sağduyuya aykırı ve gerçeklikten oldukça uzaktır.⁴⁶ Bu duruma tezat olarak modern araştırmacılar, Pers ordusunun sahip olduğu sayısal gücün 100.000 ile 150.000 arasında tahmin etmektedirler.⁴⁷ Aleksandros'un sahip olduğu kuvvetlerin boyutu konusundaysa antik ve modern dönem araştırmacıları çoğunlukla görüş birliğinde olup, Makedonia kuvvetlerinin 40.000 piyade ve 7000 süvariden müteşekkil olduğu bilgisi genel olarak kabul görmüştür.⁴⁸

III. Dareios'un komutasındaki Pers ordusu, sayısal avantajına ek olarak savaş alanındaki konumunu kuvvetlendirmek ve sahip olduğu silahların etkisini arttırmak gayesiyle muharebe alanında birtakım düzenlemeler de yapmıştır. Antikçağ yazarları ve modern araştırmacılar, III. Dareios'un özellikle 200 civarında

⁴⁴ Arrian. III. 8. Curt. IV. 15. 14-16. Diod. XVII. 58. 2-5. Ray, 2012: 152.

⁴⁵ Arrian. III. 8. Ray, 2012: 152.

⁴⁶ Hdt. VII. 186.

⁴⁷ Souza, 2012: 41. Sage, 2003: 86.

⁴⁸ Green, 2013: 288.

olduğu düşünölen savaş arabalarının etkisini arttırmak gayesiyle zemindeki mâniaları ortadan kaldırtmış olduğu konusunda hemfikirdir. Savaş alanında yapılan düzenlemelerin temelde savaş arabalarının hareket kabiliyetini arttırmak amacıyla yapıldığı fazlasıyla vurgulanmışsa da söz konusu düzenlemenin bir diğeri ve kanaatimizce temel amacı görmezden gelinmiştir. III. Dareios, özellikle Granikos ve Issos muharebelerinden elde edilen deneyimler vasıtasıyla Aleksandros'un adı geöen muharebeleri kazanmasındaki en önemli etkenlerden birinin süvariye etkin bir şekilde kullanmasından kaynaklandığı sonucuna varmıştır. III. Dareios, Aleksandros'un süvari kuvvetlerinin hareketliliğini sınırlandırmak ve planladığı olası saldırının gücünü kısıtlamak gayesiyle muharebe coğrafyasında düzenlemeler yapmıştır. Bu bağlamda Pers ön hatlarında üstleri örtölü derin hendekler kazılmış ve aynı zamanda *tribolos*lar yerleştirilmiştir.

Muharebenin cereyan ettiğı gün Pers askeri geleneklerine bağı kalan III. Dareios, Öölümsüzler gibi elit piyade birlikleri ile birlikte merkezde konumunu almıştı. III. Dareios'un komutası altında Karia süvarileri, Hellen paralı askerleri, Pers atlı muhafızlarına ek olarak Hint süvarileri ve Amardili okçular bulunmaktaydı. Pers ordusunun sağ kanadını komuta eden satrap Mazaeus'un emrinde Suriye, Mezopotamya, Med, Parth, İskit, Tapuria, Hyrcania, Kafkas, Ermeni ve Kappadokia süvarileri

bulunmaktaydı. Pers sol kanadı ise, Bessos'un komutasındaydı ki onun emrinde Baktriyalılar, Dahae, Arachosia, Pers, Elam, Cadusii ve İskit süvarileri bulunmaktaydı. Ordunun ön safında yer alan Ermeni ve Kappadokia süvarileri, saldırının ok başı görevini üstlenmişlerdi ve Makedonia ordusunun sağ kanadına taarruz edeceklerdi; Kafkas kökenlilerden oluşan süvari kuvveti ise, Makedonia kuvvetlerinin sol kanadına saldıracaktı.⁴⁹

Makedonia ordusu sayısal olarak Pers ordusundan az olmasından ötürü Aleksandros, merkezde bir cephe oluşturmadan ordusunu iki kanada ayırmıştır. Parmenion sol kanadı komuta ederken, Aleksandros ise sağ kanadın idaresini doğrudan uhdesine almıştı. Pers ordusuna taarruzu gerçekleştirecek olan Aleksandros'un komutasındaki sağ kanat *hetairoi* süvarileri, ağır piyadenin dört *takesi* ile bunlara destek verecek olan *hypaspistler* bulunmaktaydı. İfade edilen kuvvete ek olarak, Paionian ve Hellen hafif süvarileri ve Hellen paralı askerlerinin yanı sıra çoğunluğu Agrian kökenli olan okçular da Aleksandros'un kuvvetlerini desteklemekteydi. Parmenion'un idaresindeki sol kanat ise, ağır piyadenin iki *takesi*, Hellen paralı askerleri ile Thessalia ve Thrak süvarilerinden müteşekkildi. Hellen paralı askerlerinin

⁴⁹ Arrian. III. 11. 3-7. Plut. Alex. 32. Curt. III. 2. 7, IV. 11. 6-7, IV. 12. 7-19. Diod. XVII. 58-59. Bosworth, 1988: 83. Ray, 2012: 152-153.

önemli bir kısmı ise, cephenin gerisinde ihtiyatta tutulmaktaydılar. Ordunun ağırlıkları hafif piyade tarafından korunmaktaydı.⁵⁰

Savaş Aleksandros'un ağır piyade kuvvetini Pers cephe hattının merkezine doğru taarruz ettirmesiyle başlamıştır. Aleksandros, Pers süvari kuvvetini üzerine çekmek gayesiyle kanatları 45 derece geriye doğru kademeli olarak konumlandırmıştı.⁵¹ Bu gelişmelerin yaşandığı esnada III. Dareios, süvarilerin önemli bir kısmının yanı sıra piyadenin bir bölümünü Parmenion'un komutasındaki sol kanada saldırmayı için harekete geçirmiştir.⁵²

Stratejik ve taktik alanda oldukça mahir bir kumandan olan Aleksandros, savaş alanında ortaya çıkan değişimler ve fırsatlardan yararlanmasını bilen bir komutandı. Perslere karşı gerçekleştirilen Granikos ve Issos muharebeleri esnasında da savaş alanını okuyabilme yeteneğini azami oranda kullanmıştı.⁵³ Bu bağlamda Gaugamela'da gerçekleşen mücadele esnasında Aleksandros, o zaman kadar gerçekleşen muharebelerde görülmemiş bir taktikle piyadeler merkezde Pers ordusuna

⁵⁰ Arrian. III. 11-12, III. 12. 2. Plut. Alex. 33. Diod. XVII. 17. 4, XVII. 58-59. Curt. IV. 12. 19-24, IV. 13. 1-9. Arrian. III. 10. 2. Sage, 2003: 191-193. Ayrıca bkz. Devine, 1975: 374-385. Griffith, 1947: 77-89.

⁵¹ Arrian. III. 13. Green, 2013: 290. Rop, 2019: 222.

⁵² Arrian. III. 13. Plut. Alex. 33. Diod. XVII. 58. 1. Curt. IV. 12. 5-13. Venetis, 2012: 147.

⁵³ Lonsdale, 2007: 21. Santosuosso, 2018: 142.

karşı mücadele ederken, emrindeki süvari kuvvetlerini kullanarak Pers ordusunun sağ kanadının ucuna doğru ilerlemeye başlamıştır. Aleksandros'un gayesi, III. Dareios'a kesin bir darbe indirebilmek için Pers süvarisini onu takibe mecbur bırakmak suretiyle kanatlara çekmek ve oluşan boşluktan istifade ederek doğrudan III. Dareios'a ulaşarak onu ortadan kaldırmaya ya da savaş alanını terk etmeye zorlamak suretiyle muharebeyi kazanmaktır.⁵⁴ Zira Hellen dünyasında yaygın olan görüşe göre Persler, kendilerinden daha aşağı konumdaydılar ve kralın uyrukları olmaları sebebiyle başsız kaldıklarında fazlaca mücadele etmeden yenilgiyi kabul etmekteydiler ki Aleksandros, Granikos ve Issos'ta bu durumu bizzat deneyimlemişti.⁵⁵ Söz konusu hedefi gerçekleştirmek amacıyla harekete geçen Aleksandros'un manevrasına karşı tepki göstermek için bir süre tereddüt gösterse de nihayetinde III. Dareios, Aleksandros'u durdurmak için kuvvetlerini harekete geçirmek zorunda kalmıştır. Pers ordusunun sol kanadında yer alan İskit süvarileri, Aleksandros'un planladığını düşündükleri cephelerini kuşatma manevrasını engellemek için olabildiğince cepheyi uzatmak için harekete geçerek takibi başlatmışlardır. Bununla beraber Aleksandros'un gerçek

⁵⁴ Tarn, 1979: 189. Rop, 2019: 217.

⁵⁵ Granikos Savaşı için bkz. Arrian. I. 14-15. Diod. XVII. 19-21. Plut. Alex. 16. Green, 2013: 489. Devine, 1986: 273-274. Fuller, 1960: 151. Issos Savaşı için bkz. Arrian. II. 8-12. Diod. XVII. 33-34. Curt. III. 7-11. Plut. Alex. 21. Heckel, 1992: 109.

amacı, Pers cephesini kuşatmak değildi ve İskit süvarilerinin yeterince uzaklaştırıldığına kanaat getirdiğinde kendine bağlı süvariler ile 90 derecelik bir dönüş yaparak Pers saflarında ortaya çıkan boşluğa doğru saldırmak suretiyle III. Dareios'un bulunduğu konuma saldırma fırsatı elde etmekte.⁵⁶ Bu manevrayı gerçekleştirirken Pers süvarisini oyalamak gayesiyle manevra boyunca süvarinin arkasında gizlenen *hypaspist*lerden istifade etmiştir. Aleksandros, süvari saldırısını bizzat yönettiği sırada merkezde bulunan Pers piyadesi Makedonia piyadesi ile mücadele etmesinden ötürü Aleksandros'un saldırısına karşı gerektiği şekilde tepki verememiştir. Aleksandros, III. Dareios'un emniyetinden sorumlu olan Ölümsüzler ve Hellen paralı askerlerini ortadan kaldırması sonrasında III. Dareios ile doğrudan karşı karşıya kalmıştır. Bu durum neticesinde III. Dareios, Aleksandros'un eline düşmemek için ordusunu arkasında bırakıp savaş alanından ayrılmıştır. Konu ile ilgili olarak Arrianos şu bilgileri aktarmaktadır:

“Burada kısa süren bir çarpışma gerçekleşti. Fakat Aleksandros ve süvarisi cesaretle saldırı üzerine saldırı gerçekleştirdiler ve en sonunda mızraklarıyla Perslerin yüzlerine vurarak içeri kadar sokuldular. Makedonia phalanksı her yanında mızraklar fıskırmış sınıksız bir kütle halinde Perslerin içine doğru girince bir süreden bu yana

⁵⁶ Kambouris, 2023: 230. Tarn, 1979: 188-189. O'brien, 2003: 93-94.

korku içinde olan Dareios'un korktukları birdenbire başına geldi ve kaçmaya başladı.”⁵⁷

Savaş öncesinde Aleksandros'un tasarladığı aşamalar cereyan etmiş ve III. Dareios'un savaş meydanını terk etmesi sonrasında Pers ordusu bozguna uğrayarak krallarını takip etmeye başlamıştı. Bununla beraber savaşın hengâmesi içerisinde III. Dareios'un kaçtığından haberleri olmayan ve Parmenion'un idaresindeki sol kanada başarılı bir taarruz gerçekleştirmeleri sonrasında cepheyi de yararak Makedonia ordugâhına kadar ulaşan Pers kuvvetlerinin oluşturduğu tehdidin bertaraf edilmesi gerekmektedir. Hal bu vaziyet karşısında Aleksandros bir ikilem ile karşı karşıya kalmıştır; ya III. Dareios'u takip edecek ve seferi nihayete erdirecekti ya da Parmenion'a yardım etmek suretiyle ordusunu kurtaracaktı. Maceraperest bir mizaca sahip olmasına karşın Aleksandros, ikinci yolu tercih ederek Parmenion'a yardım etmesi sonrasında III. Dareios' elinden kaçırmış olsa da Gaugamela Savaşı'nın mutlak galibi olmuştur.⁵⁸

⁵⁷ Arrian. III. 14.

⁵⁸ Aleksandros'un Parmenion'a yardımı için bkz. Arrian. III. 15. 1. Diod. XVII. 60. 8. Curt. IV. 15. 6-8; 16. 1-4. Plut. Alex. 32-33. III. Dareios'un savaşı kaybetmesine ek olarak Pers ve Makadonia kayıpları için bkz. Diod. XVII. 61. 3. Curt. IV. 16. 26. Arrian. III. 15. 6. III. Dareios'un savaş alanını terk etmesiyle ilgili olarak bkz. Arrian. III. 16. 1. Diod. XVII. 61. 2. Curt. IV. 16. 8. Plut. Alex. 33. Konuyla ilgili olarak ayrıca bkz. Stiles, 2022: 61-62. Rop, 2019: 223. Tarn, 1979: 189.

3. Aleksandros'un Süvari Saldırısının Nedenleri

Persler, Gaugamela Savaşı öncesinde Granikos ve Issos muharebelerinde Aleksandros karşısında ağır bir yenilgiye uğramıştı. III. Dareios, Gaugamela Savaşı'nın meydana geldiği ana kadar geçen zamanda söz konusu muharebelerin neden kaybedildiğinin etraflı bir analizini yapmış olması ihtimal dâhilindedir. Zira III. Dareios, Aleksandros'u kendi belirlediği bir savaş alanında mücadeleyi kabul etmeye zorlamıştır. III. Dareios, ordusunun sayısal üstünlüğünü azami oranda kullanabileceği ve aynı zamanda düşmanın olası savaş hilelerini gerçekleştirmesine olanak sağlamayacak geniş ve açık bir alanda Aleksandros ile karşı karşıya gelmiştir. İfade edilen duruma ek olarak III. Dareios, Aleksandros'un hem Granikos hem de Issos'ta süvari birliklerinden azami oranda yararlandığını ve etkin bir şekilde kullanılan süvari kuvvetinin savaşın kazanılmasında belirleyici bir rol oynadığını da bizzat Issos'ta deneyimlemiştir. Bu bağlamda III. Dareios, muharebe alınının seçiminde gösterdiği titizliği savaş alanının düzenlenmesinde de göstermiştir. Gaugamela Savaşı hakkında bilgi veren antik dönem kaynakları, III. Dareios'un Aleksandros'un kuvvetlerinin etkisini azaltacak birtakım düzenlemeler yaptığı bilgisini aktarmışlardır. Bu bağlamda III. Dareios, Makedonia ordusunun en önemli güçlerinden biri olan ağır piyade saflarında gedikler açmak suretiyle cephe hattını yarmak

için tırpanlı savaş arabalarından istifade etmek istemiş ve bu gayesine ulaşmak için de savaş arabalarının harekât kabiliyetini arttırmak gayesiyle de muharebe alanındaki mâniaları kaldırmış ve arazinin düzeltilmesini sağlamıştır.⁵⁹ Her ne kadar Makadonia ordusunun savaş arabalarının taarruzunu etkisiz hale getiren taktikleri bağlamında III. Dareios, arzuladığı hedefe ulaşamamış olsa da söz konusu hadise antik dönem yazarlarına ek olarak modern araştırmacılar tarafından defaatle ele alınmış ve fazlaca vurgulanmıştır.⁶⁰ Bununla beraber Polyainos ve Curtius Rufus'un aktarımları bağlamında III. Dareios'un savaş alanında yaptığı diğer hazırlıklar ise görmezden gelinmiştir.

Hellenler ve Persler arasında vuku bulan muharebeler incelendiğinde Perslerin de Medler ve Assurlular gibi süvari ağırlıklı bir orduya sahip oldukları görülmektedir. Zira yaşadıkları coğrafyanın imkân ve olanaklarına ek olarak Pers imparatorluğunun sahip olduğu olağanüstü zenginlikteki kaynakları bu tarz bir kuvvete sahip olabilmeyi olanaklı kılmıştır.⁶¹ Bahsi geçen duruma tezat olarak Hellen askeri geleneğindeyse piyade sınıfı orduların

⁵⁹ Heckel, 1992: 75. Delbrück, 1990: 212.

⁶⁰ Arrian. III. 8. Diod. XVII. 53, 58. 2-5. Plut. Alex. 33. Curt. IV. 12. Ray, 2012: 152. Tarn, 1979: 183. Daonaghy, 2014: 65-66. Adcock, 1957: 47.

⁶¹ Gabriel, 2002: 130. Hunt, 2008: 117-119. Sekunda, 2008: 344-347, 352-354. Sabin, 2008: 422-425.

bel kemiğini oluşturmıştır. Bu durumun temel nedenleri ise, Hellas'ın coğrafi özelliklerinin at besiciliğine uygun olmamasına ek olarak Persler ile karşılaştırıldığında görece olarak daha primitif bir ekonomiye sahip olan *polis*lerin geniş çaplı süvari birlikleri besleyecek ekonomik gönence sahip olmamalarıdır.⁶² İfade edilen sebeplerden ötürü II. Philippos'un egemenliğine kadar geçen sürede Hellenler etkin bir süvari kuvveti ihdas edememişlerdir. Örneğin Thebaili Epaminondos'un döneminde süvarilerin ordu içindeki oranı 1/10'iken, Aleksandros'un döneminde oran 1/6'ya yükselmiştir.⁶³ III. Dareios, Aleksandros'un savaş alanında etkili bir şekilde kullandığı süvarilerin gücünü kırmak için de bir takım düzenlemeler yapmış ve bu bağlamda *tribolos*lardan istifade etmiştir.

Aleksandros'un Gaugamela Savaşı esnasında uygulamış olduğu süvari saldırısı daha önceden eşi benzeri görülmemiş bir taarruzdu. Tarihin sonraki dönemlerinde Caesar, Pompeius'a karşı Pharsalus muharebesinde benzer bir taktik kullanması sonucunda başarı sağlamıştır.⁶⁴ Aleksandros'un gerçekleştirdiği süvari saldırısı pek çok araştırmacı tarafından incelenmişse de söz konusu saldırıya neden başvurulduğu kesin olarak aydınlatılamamıştır. Bununla beraber araştırmacıların

⁶² Campbell, 2004: 3. Sidnell, 2007: 25. Nawotka, 2009: 12.

⁶³ Yılmaz, 2017: 208.

⁶⁴ Caes. Bel. Civ. III. 89. Goldsworthy, 2014: 478-479.

ekseriyeti söz konusu manevra vasıtasıyla Pers hatlarında boşluk yaratılması ve oluşan boşluktan yararlanmak suretiyle III. Dareios'u savaş alanında öldürmek ya da kaçırmaya zorlamak suretiyle Pers ordusunun yenilgiye uğratılmak istendiği iddia etmiştir.

Hellenler, Persler ile aralarında meydana gelen çatışmalar bağlamında onların davranışları ile ilgili olarak birtakım kanılar oluşturmuşlar ve bu düşünceler nesilden nesile aktararak Aleksandros'un yaşadığı döneme kadar intikal etmiştir. Bu bağlamda Hellenler, Pers ordusunun komutansız kaldığında dağıldığını pek çok kez deneyimlemişlerdir.⁶⁵ Aleksandros da daha önce ifade edildiği üzere Granikos ve Issos muharebelerinde ifade edilen yaklaşımla paralellik arz eden saldırılar düzenlemiş ve Pers ordularını yenilgiye uğratmıştır.⁶⁶ III. Dareios da

⁶⁵ Herodotos, MÖ 479 tarihinde Pers ve Hellenler arasında meydana gelen Plataia Muharebesi esnasında Pers komutanı Mardonios'un öldürülmesiyle birlikte komutansız kalan Pers kuvvetlerinin kısa süre içinde dağıldığını ifade etmiştir. Konu ile ilgili olarak bkz. Hdt. IX. 64. Söz konusu duruma ek olarak MÖ 401 yılında Genç Kyros ile II. Artakserkses arasında meydana gelen mücadele esnasında Kyros'un muharebe meydanında hayatını kaybetmesi sonrasında ordusu savaş yeteneğini kaybetmiştir. Konu ile ilgili olarak bkz. Ksen. Anab. I. 5. 16. Plut. Arat. 8. 2.

⁶⁶ Aleksandros'un Gaugamela ve Issos muharebeleri esnasındaki taarruz hareketleri analiz edildiğinde, direkt olarak karşı tarafın komuta kademesinin bulunduğu alana saldırdığı görülmektedir. Zira Aleksandros, söz konusu taktik vasıtasıyla düşmanın savaşma azim ve kararlılığını daha muharebenin başlangıç aşamasında kırmayı bu suretle Pers kralının köleleri olarak düşündüğü muharip birliklerin

söz konusu durumun muhtemelen farkındaydı ve kendisine karşı yöneltmesi olası saldırıyı bizzat Aleksandros'un başında yer aldığı süvari birliklerinin gerçekleştireceğini tahmin ettiğinden süvarileri tuzığa düşürmek için birtakım düzenlemeler yapmış ve bu bağlamda *tribolos*lardan istifade etmiştir. Daha önce de ifade edildiği üzere konu hakkında Polyainos ve Curtius Rufus bir takım önemli bilgiler nakletmişlerdir. İlk olarak Curtius Rufus konu ile ilgili olarak şu bilgileri aktarmıştır:

“Henüz mızrak menziline girmemişlerdi ki, Bion ismindeki bir kaçak son hızla Aleksandros'un yanına gelerek Dareios'un düşmanın süvarilerini göndereceğine inandığı yere triboloslar yerleştirdiğini bildirdi ve kendi adamlarının triboloslardan sakınabilmeleri için yerin açık bir şekilde işaretle belirlendiğini söyledi. Aleksandros, firarinin korunmaya alınması için emir verdikten sonra generallerini bir araya topladı ve gördüklerini anlatarak, onlara belirlenen kısımdan kaçınmaları ve süvariye tehlike hakkında bilgilendirmeleri konusunda uyardı.”⁶⁷

kısa sürede savaşı bırakarak kaçacağını düşünmüştür ki söz konusu muharebelerin sonuçları dikkate alındığında düşüncesinde haklı olduğu görülmektedir. Granikos Savaşı için bkz. Plut. Alex. 16. Arrian. I. 16. Diod. XVII. 19-21. Hammond, 1980: 73-75. Heckel, 1992: 48. Issos Savaşı için bkz. Arrian. II. 9-11. Plut. Alex. 20. Diod. XVII. 33-34. Curt. III. 8-10. Nawotka, 2009: 171-172. Bose, 2004: 136-139.

⁶⁷ Curt. IV. 13. 36.

Curtius Rufus'un aktarmış olduğu bilgiler, önemli olmakla birlikte bir takım mantıksal hatalar da bulunmaktadır. Curtius, Bion ismindeki kaçağın tarafların mızrak menziline girmeden önce Aleksandros'un yanına gelerek *tribolos*lar konusunda onu uyardığını ifade etmiştir. Bununla beraber orduların bu denli birbirine yaklaştığı bir anda adı zikredilen kişinin kendi saflarından ayrılarak Aleksandros'un yanına ulaşması mümkün gözükmemektedir. Zira bu kişi casus olduğu gerekçesiyle Persler tarafından muhtemelen durdurulur ve cezalandırılırdı. Aynı zamanda Aleksandros'un korumaları da niyeti belirsiz olan bu kişinin komutanlarına yaklaşmasına büyük bir olasılıkla müsaade etmeyecekleri kanaatindeyiz. İfade edilen gerekçelere ek olarak savaşın karmaşası içinde Bion'un Aleksandros'u bulması ve yanına yaklaşması ihtimal dâhilinde görülmemektedir. Bu sebeplerden ötürü Bion büyük bir olasılıkla savaşın yaşandığı günün öncesinde muhtemelen gece karanlığından istifade ederek Makedonia saflarına sığınmış olmalıdır. Her halükarda söz konusu durum Aleksandros açısından büyük bir istihbarat başarısıdır. Takip eden ifadelerde Curtius, Aleksandros'un generallerini toplamak suretiyle elde edilen yeni bilgi ışığında gerekli düzenlemelerin yapılarak birliklerin haberdar edilmesini emretmiştir. Bahis mevzusu bilgi de akla yatkın değildir zira orduların savaş düzeni aldığı ve birbirine mızrak mesafesi kadar yaklaştığı bir zamanda

generallerin birliklerinin başında olması beklenir ve komuta ettikleri unsurlardan ayrılarak kısa bir zaman diliminde Aleksandros'un yanına gelmeleri mümkün olmadığı gibi aynı zamanda kuvvetlerin sevk ve idaresi bağlamında büyük riskler de içermektedir. Curtius da muhtemelen aktarımlarının gerçeği pek yansıtmadığının farkındaydı fakat Aleksandros'un karar almadaki süratini göstermek suretiyle onun dehasını daha da arttırmak için bu tarz bir yaklaşım sergilemiştir. Bununla birlikte hal ne olursa olsun Curtius'un aktarımlarından yola çıkarak III. Dareios'un düşündüğü süvari saldırısını etkisizleştirmek için *tribolos*lardan yararlanmayı arzu ettiği ve bu plan doğrultusunda düzenlemeler yaptığı açıktır. Aynı şekilde Aleksandros da elde ettiği istihbari bilgiden yararlanmak suretiyle planlarında değişiklik yaptığı ve belirtilen bilgiye dayanarak süvari saldırısını planladığı açıkça görülmektedir.

Aleksandros'un süvari saldırısını engellemek gayesiyle III. Dareios'un *tribolos*lardan yararlandığı bilgisini aktaran bir diğer kaynak ise Polyainos'tur ki adı geçen yazar konuyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmıştır:

“Arbela Savaşında Darius, iki kamp arasında bulunan alana triboloslar yerleştirdi. Aleksandros bunu fark ettiğinde sağ kanadı öne çıkardı ve ordusuna tribolosların bulunduğu zeminin etrafından geçerek sağa doğru eğimli olarak onu takip etmesini emretti. Onun kaçtığını düşünen

Persler, manevrayı karşılamak için harekete geçtilerse de hatlarını zayıflattılar. Bunu gören Aleksandros, Parmenion'un da desteğini alarak, triboloslarla çevrili, düşmanın zayıflamış hatlarına saldırdı, onları kargaşaya sürükledi ve bozguna uğrattı."⁶⁸

Polyainos, Aleksandros'un *tribolos*ların varlığına dair bilgiye nasıl vakıf olduğu konusunda herhangi bir malumat aktarmamıştır. Bununla beraber Polyainos, *tribolos*ların varlığına dair elde edilen bilgiyle bağlantılı olarak Aleksandros'un taktiksel düzenlemeler yaptığını belirtmiştir. Bu bağlamda Aleksandros, III. Dareios'un *tribolos*lar yerleştirdiği ve saldırmasını beklediği alandan uzak durmak suretiyle meşhur süvari saldırısını gerçekleştirmiş ve Pers ordusunun Aleksandros'un gerçekleştirdiği manevrayı göğüslemek üzere harekete geçmesi neticesinde hatlarda ortaya çıkan boşluktan yararlanan Aleksandros, doğrudan III. Dareios'un bulunduğu alana hücum etme imkânını elde etmiştir. Netice olarak III. Dareios'un öldürüleceği ya da esir edileceğini düşünerek savaş alanını terk etmesi sonucunda Aleksandros ve Hellenleri haklı çıkarırcasına Pers ordusu bozguna uğrayarak dağılmış ve Aleksandros büyük bir zafer elde etmiştir.

Polyainos ve Curtius Rufus, Gaugamela Savaşı hakkında bilgi aktaran diğer antik dönem yazarlarından

⁶⁸ Polyain. Strat. IV. 3. 17.

farklı olarak III. Dareios'un Aleksandros'un olası süvari saldırısını engellemek gayesiyle *tribolos*lardan istifade etmeyi tasarladığını, bununla beraber Aleksandros'un elde ettiği istihbarat bilgisiyle durumu lehine çeviren bir taktiksel manevra geliştirmek suretiyle ezici bir galibiyet elde ettiğini açık bir şekilde ifade etmişlerdir.

Sonuç

Süvari sınıfının muharebe alanlarında müessir bir güç olarak ortaya çıkmasıyla eş zamanlı olarak ifade edilen tehdidi izole etmek amacıyla bir takım çözümler üretilmeye çalışılmıştır ki bu bağlamda *tribolos* ortaya çıkmıştır. Günümüzde kullanılan “mayının” ilkel bir formu olan *tribolos*, temelde dört sivri uçtan müteşekkil olan ve yere atıldığında bir ucu daima yukarı bakacak şekilde tasarlanmış bir silahtır. Üretimi ve taşınması oldukça kolay olan *tribolos*, eğitimsiz askerler tarafından bile rahatlıkla kullanılabilen bir savaş aracıdır. Geniş bir kullanım alanına sahip olan *tribolos*, temelde süvarilere karşı kullanılmış olsa da düşmanın ilerleyişini yavaşlatmak, saldırgan tarafı daha önceden belirlenmiş ateş sahalarına yönlendirmek, düşman unsurları oyalamak ve savunma bariyeri tesis etmek gibi farklı amaçlarla da kullanılmıştır. Etkin, ucuz, nakli ve kullanımı oldukça kolay bir silah olan *tribolos*, eskiçağdan başlayarak süvarilerin görev aldığı pek çok muharebede kullanılmıştır.

III. Dareios, Aleksandros’un Gaugamela Savaşı öncesinde cereyan eden muharebelerde süvari kuvvetlerini etkin bir şekilde kullanmasıyla bağlantılı olarak söz konusu gücün etkisini azaltmak ya da tamamen ortadan kaldırmak gayesiyle meydana gelecek mücadele öncesinde *tribolos*lardan istifade etmek amacıyla savaş alanında

düzenlemeler yapmıştır. Bununla beraber Aleksandros, savaşın seyrine tesir edecek bir istihbarat başarısıyla *tribolos*ların varlığı ve konumu hakkında bilgiler elde etmiştir. Söz konusu bilgiler ışığında, muhtemelen önceden tasarlanan muharebe planında değişikliğe gitmiş ve daha önce herhangi bir komutan tarafından uygulanmamış bir süvari saldırısı tatbik etmiştir. Polyainos ve Curtius Rufus'un aktarmış olduğu bilgiler ışığında Aleksandros'un meşhur süvari saldırısının nedeninin *tribolos*ların varlığından kaynaklandığı kanaatindeyiz. Netice olarak III. Dareios, Makedonia süvarisini durdurmak gayesiyle *tribolos*lardan yararlanmayı arzulamışsa da Aleksandros'un dâhiyane saldırısı neticesinde söz konusu silahtan istenen verimi alamamış ve bu bağlamda *tribolos* kullanan tarafın aleyhine bir durumun yaşanmasına vesile olmuştur.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

Arrian. (1994). *Anabasis 1-2, Ventures into Greek History*, (I. Worthington, ed.) Oxford: Oxford University Press.

Caesar. (1957). *De bello Civili*, (A. G. Peskett, trans.) London: The Loeb Classical Library.

Quintus Curtius Rufus. (1946). *Historiarum Alexandri Magni Macedonis*, (J. C. Rolfe, trans.) London: The Loeb Classical Library.

Diodoros Sicilus. (1953). *Bibliothēke Historike*, (C. H. Oldfather, trans.) London and New York: The Loeb Classical Library.

Dionysios Alexandrou Halikarnasseus. (1937). *Rhōmaikē Arkhaiologia*, (E. Cary, trans.) London: The Loeb Classical Library.

Herodotos. (2016). *Historia*, (M. Ökmen, çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Herodian. (1969). *Tes Meta Markon Basileias Historiai* (History of the Empire), (C. R. Whittaker, trans.) London: The Loeb Classical Library.

- Homer. (2005). *Ilias*, (Azra Erhat ve A. Kadir, çev.) İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Marcus Iulianus Iustinus. (1994). *M. Iuliani Iustini Epitoma Historiarum Philippicarum Pompei Trogi*, (J. C. Yardley, trans.) Atlanta: GA.
- Ksenophon. (2011). *Anabasis*, (O. Yarlığaş, çev.) İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Plinius. (1938-1971). *Naturalis Historia I-X*, (H. R. Rackham, W. H. S. Jones, D. E. Eichholz, trans.) London: The Loeb Classical Library.
- Polyainos. (1994). *Strategemata*, (P. Krentz and E. L. Wheeler, trans.) Chicago: Ares Publishers.
- Plutarkhos. (1919). *Aleksandros*, (B. Perrin, trans.) London and New York: The Loeb Classical Library.
- Plutarkhos. (1962). *Bioi Paralleloi: Aratus, Artaxerxes, Galba, Otho*, (B. Perrin, trans.) London: The Loeb Classical Library.
- Polyainos. (1994). *Strategemata*, (P. Krentz and E. L. Wheeler, trans.) Chicago: Ares Publishers.
- Procopius. (1914). *De Bellis*, (H. B. Dewing, trans.) London: The Loeb Classical Library.
- Strabon. (2000). *Geographika*, (Adnan Pekman, çev.) İstanbul: Arkeoloji ve Sanat yayınları.

Flavius Vegetius Renatus. (1997). *De Re Militari*, (N.P. Milner, ed.) Liverpool: Liverpool University Press.

Flavius Vegetius Renatus. (2020). *De Re Militari (Roma Savaş Sanatı)*, (Samet Özgüler, Kutsi Aybars Çetinalp, çev.) İstanbul: Kronik Kitap.

Modern Kaynaklar

Adcock, F. E. (1957). *The Greek and Macedonian Art of War*, Berkeley, Los Angeles and London: University of California Press.

Arı, T. (2001). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, İstanbul: Alfa Yayınları.

Baynham, E. (1998). *Alexander the Great*, Michigan: University of Michigan Press.

Bishop, M. C. and Coulston, J. C. (2006). *Roman Military Equipment*, Oxford: Oxbow Books.

Boon, George C. (1972). *Isca, the Roman Legionary Fortress at Caerleon*, National Museum of Wales Press.

Bose, P. (2004). *Alexander the Great's Art of Strategy*, Mumbai: Penguin Books.

Bosworth, A. B. (1988). *Conquest and Empire: The Reign of Alexander the Great*, Cambridge: Cambridge University Press.

- Campbell, B. (2004). *Greek and Roman Military Writers*, London and New York: Routledge.
- Cheshire, K. (2009). *Alexander the Great*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Daonaghy, T. (2014). *Horse Breeds and Breeding in the Greco-Persian World*, Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.
- De Souza, P. (2012). *The Greek and Persian Wars 499-386 BC.*, New York and London: Routledge.
- Delbrück, H. (1990). *Warfare in Antiquity*, Lincoln and London: University of Nebraska Press.
- Devine, A. M. (1986). "Demythologizing the Battle of the Granicus", *Phoenix*, 40(3), 265-278.
- Devine, A. M. (1975). "Grand Tactics at Gaugamela", *Phoenix*, 29(4), 374-385.
- Engels, D. W. (1978). *Alexander the Great and the Logistics of the Macedonian Army*, Berkeley, Los Angeles and London: University of California Press.
- Ffoulkes, C. (1940). "Pallisadoes and Other Defences", *Journal of Society for Army Historical Research*, 2-8.
- Freeman, P. (2011). *Alexander the Great*, New York: Simon and Schuster.

- Fuller, J. F. C. (1960). *The Generalship of Alexander the Great*, New Jersey: Rutgers University Press.
- Gabriel, Richard A. (2002). *The Great Armies of Antiquity*, Westport: Greenwood Publishing Group.
- Goldsworthy, A. (2014). *Caesar*, (Efe Kurtluoğlu, çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Green, P. (2013). *Alexander of Macedon 356-323 B.C.: A Historical Biography*, Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Griffith, G. T. (1947). "Alexander's Generalship at Gaugamela", *Journal of Hellenic Studies*, 67, 77-89.
- Hammond, N. G. L. (1980). "The Battle of the Granicus River", *Journal of Hellenic Studies*, 100, 73-88.
- Head, D. (1982). *Armies of the Macedonian and Punic Wars*, Cambridge: Wargames Research Group Ltd.
- Heckel, W. (2012). *The Conquests of Alexander the Great*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Heckel, W. (1992). *The Marshals of Alexander's Empire*, London and New York: Routledge.

- Howard, D. (2011). *Bronze Age Military Equipment*, South Yorkshire: Pen and Sword Books.
- Hunt, P. (2008). “Military Forces”, Philip Sabin, Hans Van Wees and Michael Whitby (ed.), *The Cambridge History of Greek and Roman Warfare*, içinde (108-146), Cambridge: Cambridge University Press.
- Javakhishvili, I. and Tsurtsumia, M. (2012) “ΤΡΙΒΟΛΟΣ: Byzantine Landmine”, *Byzantion*, 82, 415-422.
- Kambouris, M. E. (2023). *Alexander the Great Avenger*, Yorkshire and Philadelphia: Pen and Sword Books.
- Kaya, M. (1986). *Silah Bilgisi*, Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- Lendering, J. (2009). *Büyük İskender*, (Burak Sengir, çev.) İstanbul: Kronik Yayınları.
- Lonsdale, D. J. (2007). *Alexander the Great*, London and New York: Routledge.
- Intriligator, M. D. and Brito, D. T. (2000). “Arms Race”, *Defence and Peace Economics*, 11, 45-54.
- Nawotka, K. (2009). *Alexander the Great*, Cambridge: Cambridge Scholars Publisher.

- O'brien, J. M. (2003). *Alexander the Great: The Invisible Enemy*, London and New York: Routledge.
- Raccidi, M. (2013). "Wagons and Carts in the 3rd Millennium BC Syrian Jazirah: A Study Through the Documentation", Andre J. Weldmeijer and Salima Ikram (ed.), *Chasing Chariots*, içinde (175-190), Leiden: Sidestone Press.
- Ray, F. E. (2012). *Greek and Macedonian Land Battles of the 4th Century B.C.*, North Carolina and London: McFarland and Company Publishers.
- Renault, M. (1979). *The Nature of Alexander the Great*, New York: Pantheon.
- Rop, J. (2019). *Greek Military Service in the Ancient Near East, 401-330 BCE.*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Sabin, P. (2008). "Land Battles", Philip Sabin, Hans Van Wees and Michael Whitby (ed.), *The Cambridge History of Greek and Roman Warfare*, içinde (399-433), Cambridge: Cambridge University Press.
- Sachs, A. and Hunger, H. (1988). *Astronomical Diaries and Related Texts from Babylonia*, vol. I. Vienna: ÖAW.

- Sage, M. M. (2003). *Warfare in Ancient Greece*, London and New York: Routledge.
- Santosuosso, A. (2018). *Soldiers, Citizens and the Symbols of War: From Classical Greece to Republican Rome, 500-167 B.C.*, New York and London: Routledge.
- Savill, A. F. (1993). *Alexander the Great and His Time*, New York: Barnes and Noble Books.
- Secunda, N. (2008). "Military Forces: Land Forces", Philip Sabin, Hans Van Wees and Michael Whitby (ed.), *The Cambridge History of Greek and Roman Warfare*, içinde (325-356), Cambridge: Cambridge University Press.
- Sidnell, P. (2007). *Warhorse: Cavalry in Ancient Warfare*, London and New York: Hambledon and Continuum Books.
- Southern, P. and Dixon, K. R. (2000). *The Late Roman Army*, New York: Routledge.
- Stein, A., Shelagh G., Kennedy, D. (1938-1939). *Limes Report: His Aerial and Ground Reconnaissances in Iraq and Transjordan in 1938-1939*.

- Stiles, J. (2022). *Alexander the Great and Persia: From Conqueror to Kin of Asia*, Yorkshire and Philadelphia: Pen and Sword Books.
- Stuttard, D. (2016). *Antik Yunan Tarihi*, (Erdem Gökyaran, çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tarn, W. W. (1979). *Alexander the Great II*, London, New York and Melbourne: Cambridge University Press.
- Thomas, C. G. (2006). *Alexander the Great in His World*, New Jersey: Wiley-Blackwell.
- Venetis, E. (2012). “Iran at the Time of Alexander the Great and the Seleucids”, Touraj Daryaee (ed.), *The Oxford Handbook of Iranian History*, içinde (142-163), Oxford: Oxford University Press.
- Wood, M. (1997). *In the Footsteps of Alexander the Great: A Journey from Greece to Asia*, Berkeley, Los Angeles and London: University of California Press.
- Worthington, I. (2012). *Alexander the Great: A Reader*, London and New York: Routledge.
- Worthington, I. (2014). *By the Spear: Philip II, Alexander the Great and the Rise and Fall of the Macedonian Empire*, Oxford: Oxford University Press.

Yılmaz, C. A. (2017). “Antik Dünyayı Fetheden Ordu”,
Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,
27(1), 207-217.